

SMÄRRE MEDDELANDEN

KAREBY-FONTENS RUNEINDSKRIFT

Runeindskriften på døbefonten i Kareby kirke i Bohuslän havde allerede været kendt temmelig længe, før nogen vovede at fremsætte et tolkningsforslag. I litteraturen synes den først offentliggjort af Johan Oedman (Bohus Läns Beskrifning, 1746, s. 150). Han indskrænker sig til at bringe en (temmelig unøjagtig) gengivelse af runerne med vedføjet transscription. Oedman har ikke været klar over betydningen af runen † (s), som forekommer et par gange i indskriften, men som i transscriptionen står in blanco. Da Liljegren i sine Run-urkunder, 1833, som nr 1975 anførte samme indskrift, gengav han den efter Oedman, stadig uden tolkning. At han som eneste kommentar til den anvender karakteristikkene »svårläslig», skyldes vel delvis, at ogsaa han misforstaar tegnet †. Han mener åbenbart, at originalen de pågældende steder har † (e). Der fremkommer herved en transscription af et unægtelig mærkeligt udseende.

En nøjagtigere gengivelse af indskriften, et træsnit af siden med runerne, bringes af G. Brusewitz (Elfsyssel, 1864, s. 93). Men heller ikke han når frem til nogen bestemt opfattelse af runernes betydning: »— heldre, än at genom en, kanske riktig tolkning missleda, inskränker jag mig till att, så noggrannt som möjligt, återgifva runraden, öfverlemnande förklaringen åt öfvade runläsare.»

Den »øvede runelæser» havde han fundet et par år senere, da han redigerede 2. uppl. af A. H. Holmbergs Bohusläns historia och beskrifning, hvor Kareby-fonten omtales udførligere (3. bd., 1867, s. 121). Brusewitz anfører her, hvad runologen, professor G. Stephens i København, velvilligt har meddelt som sin opfattelse af den pågældende indskrift: Rade sa er kann! a mik Nor kirkia, Laurentius gerthe i Okr. Runskriften är nemligen full af förkortningar, och af flera ord finnes blott första bokstaven. Funten har ursprungligen varit gjord till Nor kyrka på Inland, af hvars dativa form, Norum, det nuvarande namnet uppstått. Den som gjort funten hette Laurentius (förkortadt till Las) och bodde i »Okr» (skrifvet med en s. k. bindruna), hvarmed förmodligen förstås den norrut från Norum belägna gården Åker. Alltså betyder det hela »Uttyd mig hvem som kan. Norum kyrka äger mig, Laurentius i Åker gjorde mig.»

Det samme tolkningsforslag gentog Stephens i Old-Northern runic monuments II, 1867—68, s. 665. Det er altsaa lykkedes ham at finde frem

til en klar og sikker forstaaelse af indskriftens indledning, hvorimod tolkningen af sidste del selvfølgelig må afvises.

Hvor usikker enhver runetolkning er, der grunder sig på formodninger om anvendelse af stærke forkortelser i den pågældende inskrift, kan netop Kareby-fontens runer tjene til eksempel paa. I en lille afhandling om bohuslänske døbefonter (Göteb. o. Bohusl. fornminnen o. hist. I, 1874—79, s. 425 ff.) omtaler Montelius døbefonten i Kareby kirke temmelig indgående som kommentar til afbildninger af dens fire ornamenterede sider. For att komme til klarhed over runeindskriftens betydning har Montelius henvendt sig til Sophus Bugge, der dog ikke kan føje noget væsentligt nyt til Stephens' tolkning, som han anser for at være i hovedtrækkene rigtig. Dette maner unægtelig til forsigtighed overfor tolk-

Indskriftsiden på Karebyfonten. Runerne optrukne på fotoet. — The inscription side on the font of Kareby Church. The runes filled in on the photo. (Foto K. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien).

ninger af den her nævnte art, for samtidig har Löffler meddelt Montelius et forslag til en tydning, som vel ikke i sig selv er tilfredsstillende, men som dog for så vidt må foretrækkes for Stephens' og Bugges, som den for det første utvivlsomt bringer forståelsen af indskriften et skridt videre ad den rette vej og for det andet opererer betydelig mindre vilkårligt med formodede forkortelser. Löfflers forslag lyder kort og godt: Raþe sa er kann [n]amn ar[n]k[i]l a ski[r]-ark, eller: Tolke den som kan namnet Arnkel på döpelsekärlet.

Væsentlig grundet paa en speciel opfattelse af binderunen i indskriftens slutning fremsatte Sten Boije (Göteb. o. Bohusl. fornminnen o. hist. III, 1884—86, s. 279 ff.) en kritik af de nævnte tolkninger. Overfor de tidligere gengivelser og transskriptioner af binderunen som sammensat af elementerne Ƀ, ʏ og R hævder han, at den består af runerne Ƀ, ʏ, þ og Ƀ. Dette er dog næppe rigtigt. Den uregelmæssighed, som Sten Boije på-

peger for den nedre, venstre bistavs vedkommende, er ikke af en sådan art, at den berettiger til forkastelse af den tidligere opfattelse af binde-runens sammensætning. Forøvrigt mener Sten Boije som sine forgængere, at indskriften er stærkt forkortet, men fremsætter ikke selv noget tolkningsforslag.

Mærkeligt nok synes Löfflers evident rigtige opfattelse af indskriftens begyndelse at være undgået Magnus Olsens opmærksomhed. I en af sine af talmagiske teorier stærkt prægede afhandlinger nævner han en passant (Norsk tidsskrift f. sprogvidenskab V, 1932, s. 206, note 2) Kareby-fontens indskrift som et eksempel på en runemesters benyttelse af forkortet skrivemåde for i sin indskrift at opnå runeantallet 24 (= antallet af runer i den ældre runerække). Idet han i det store og hele slutter sig til Stephens' og Bugges opfattelse af indskriften og kun tolker binde-runen på en ny måde, kommer han til følgende resultat: ráði sá er kann: á m(ik) Nór(heima) k(irkja); La(fran)s g(erð)i ok r(eist), »Råde (runene) den som kan! Norum kirke eier mig. Lavrans forarbeidet (mig) og ristet (runene).»

Diskussionen af den mulige betydning af det forhold, at Kareby-fontens indskrift, som visse andre runeindskrifter, består af netop 24 runer, kan ikke føres her, men så meget tør dog allerede hævdes, at dens mester ikke har forkortet sin indskrift i bevidst stræben efter at opnå netop dette efter Magnus Olsens mening så yndede tal. Det ser nemlig ud til, at indskriften ikke indeholder andre forkortelser end den af tre runer sammensatte binderune, en forkortelse der, som afbildningen viser, er mere end tilstrækkeligt begrundet af pladsforholdene. Og den mærkelige runerække, som følger efter den umiddelbart forståelige del af indskriften, lader sig forklare på en nemmere måde end gennem en meget principløs jongleren med begrebet »forkortet skrivemåde».

Hele indskriften (undtagen binderunen) transskriberes således:
raþesaerkannamnorklaski:

De skilletegn, som optræder i de tidligere afbildninger af indskriften, og som uden tvivl har bidraget en del til at vanskeliggøre tolkningen af den, findes næppe i virkeligheden (fraregnet : foran den afsluttende binderune).

Ingen kan vel undlade at give Löffler ret, når han ganske naturligt læser indskriftens begyndelse som: »raðe sa er kan namn —». Hvad der skal søges i runerne herefter er altså et navn, og naturligvis navnet på fontens og indskriftens mester. Runerne *orklaski* kan ikke, som de står, tolkes som et mandnavn. Det er da rimeligt at opfatte den umiddelbart foregående opfordring til at »råde runerne» som en antydning af, at risteren ved anbringelsen af sit navn har anvendt en eller anden art lønskrift.

Det viser sig, at det system, Kareby-fontens mester har brugt, er det simplest tænkelige, velkendt i oldtid og middelalder og ikke mere ind-

viklet, end at selv ganske jævne, middelalderlige runologer af nogen litterær dannelse må have kunnet finde det. I sin biografi af Augustus nævner Svetonius (cap. 88), at kejseren nu og da anvendte en bestemt chifferskrift, idet han for **a** skrev **b**, for **b** skrev **c** o. s. v. på samme måde alfabetet igennem. Samme lønskriftsystem og andre lignende har været meget udbredte over hele det civiliserede Europa. Der er da intet mærkeligt i, at fænomener af denne art kan påvises inden for de nordiske runers område både i ældre og yngre perioder. F. ex. må visse dele af indskriften på Rök-stenen som bekendt tolkes efter samme princip, kun at man her, modsat Augusti fremgangsmåde, indenfor fuporken erstatter en rune med den nærmest foregående (Se herom Bugge i Antikv. Tidsskr. f. Sverige V, 1873—75, s. 72 f., jfr Brate, Sveriges run-inskrifter, 1928, s. 29 f). Af yngre dato er den indskrift på et middelalderligt relief af elfenben (Danmarks runeindskrifter, 1942, nr 415), som har ladet sig tolke på lignende vis (Orluf i Aarb. f. nord. Oldk. o. Hist., 1936, s. 232).

Hvis man efter den ovennævnte fremgangsmåde erstatter hver af de uforståelige runer på Kareby-fonten: *orklaski* med den rune, som i den middelalderlige, 16-tallige runerække *fuporkhniastblmy* står umiddelbart foran, kommer man til et resultat, der maa siges at passe meget godt til vor indskrift, nemlig navnet *Porbiarn*.

Helt usikker arter tolkningen af den derpå følgende binderune sig. Runerne o, r og k kan sammenstilles på sex forskellige måder. Af disse kombinationer viser flere sig, mere eller mindre heldigt, at svare til ord, der måske kan tænkes at have været anvendt som tilnavn i forbindelse med *Porbiarn*. Men i intet tilfælde synes det ene resultat af sproglige eller kulturhistoriske grunde at turde foretrækkes for det andet. Eksempelvis skal kun anføres, at runeforbindelsen *ork* kan stå for den i de nordiske sprog velkendte betegnelse for »kiste», »skrin» o. l.: sv. **ark** (dial. **örk**), no.-isl. **örk**, da. **ark**, **ørk**. Der er dog næppe nogen grund til at gå videre ad denne vej, som kun frembyder en række højst usikre muligheder. (Der er vel kun liden rimelighed for den antagelse, at *Porbiarn* også har anvendt sit chiffersystem i det formodede tilnavn, men det skal dog nævnes, at af de 6 mulige runeforbindelser giver tilfældene *ork*, *rok* og *okr*, dechifreret på samme måde som *orklaski*, resultaterne henholdsvis *por*, *opr* og *pro*, af hvilke vel især de to sidste svarer til ord, der kunde tænkes anvendt som tilnavne: isl. **óðr**, glsv. **oþer**: vild, gal, rasende; isl. **þró**, glsv. **stenþro**: trug, kiste o. l.).

Med al reservation for binderunens vedkommende foreslås da følgende læsning og tolkning af indskriften: *rape sa er kan namn orklaski (d. v. s. þorbiarn) ork(?)*: **Tolke den som kan navnet Porbiarn Ark(?)**

Ingen af indskriftens sproglige former synes at burde vække opmærksomhed, endsiges anstød, navnlig ikke når man tager i betragtning, at Bohuslän, sprogligt som kulturelt og historisk, bærer tydeligt præg af sin geografiske beliggenhed som et samlingspunkt for svensk, norsk og

dansk. Ligeledes synes sprogformer og indskrifttype at svare meget godt til fontens frembringelsestid, der vel med et rundt tal tør sættes til c. 1200.

Den meget udbredte antagelse, at runerne i det store og hele bør betragtes som hellige eller magiske tegn tilhørende en mytisk og mystisk lærdomssfære, der hæver sig betydeligt over dagliglivets jævne gøremål, frister til at tillægge enhver form for runelønskrift dybere betydning. Det turde vel heroverfor være rimeligt at regne med muligheden af, at Porbiarn i Kareby under udfærdigelsen af sin mestersignatur ikke har spekuleret så meget over runerne som gudeskabte helligdomme, men at han snarere har haft sin egen og sine læsers intelligente morskab og stilfærdige underholdning for øje.

Anders Bæksted

EN YXA AV KRISTIANSTADSFLINTA FRÅN JYLLAND

Hösten 1947 förvärvade Statens historiska museum en samling flintföremål, som tillhört överste O. M. Francke. De flesta av föremålen äro danska eller skånska. Bland de förra finnes en spetsnackig yxa med spetsovalt tvärsnitt från Horsens på Jylland. Denna yxa, som är oslipad men väl huggen och delvis försedd med en liten, fin kantretusch, är egendomligt nog av kristianstadsflinta. Efter vad jag vet, äro eljest de hittills största påträffade redskapen av detta material skiv- och kärnyxor samt halvmånformiga redskap, s. k. sågar.

Antagligen har yxan färdigställts i Skåne och därefter exporterats till Jylland. Den eventuella slipningen fick sedan »detaljhandeln» eller den slutliga ägaren ombesörja. Kanske har den skånska flinthuggaren velat briljera med att göra ett gott arbete i en, för så stora föremål, ovanlig flintsort. Något säger ju också fyndet om handelsförbindelserna mellan östra Skåne och Danmarks fastland under äldre skedet av vår yngre stenålder.

Louise Cederschiöld

*Spetsnackig yxa från
Horsens, Danmark. —
Pointed-necked axe
from Horsens,
Denmark.*